

Kuźnicka, Barbara

Dorobek historii farmacji w polskich realiach lat 1990-1994

Analecta 4/1(7), 129-146

1995

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DOROBEK HISTORII FARMACJI W POLSKICH REALIACH LAT 1990 – 1994

W ostatnich latach do zwyczajowego i powszechnego dotąd systemu opiniowania twórczości naukowej zostały wprowadzone nowe zasady, tzw. rankingu – jako zasady hierarchizacji i ocen, wydawanych na podstawie osiągnięć poszczególnych badaczy bądź instytucji.

Zapewne z myślą o nowym rankingu, tym razem poświęconemu ocenie dyscyplin naukowych i to w okresie ostatnich pięciu lat, w Komitecie Badań Naukowych podjęto decyzję o dokonaniu ogólnopolskiego przeglądu dorobku poszczególnych dziedzin wiedzy, powierzając to zadanie komitetom naukowym Polskiej Akademii Nauk.

Wśród wielu innych, również Komitet Historii Nauki i Techniki PAN podjął się opracowania syntetycznej oceny¹ dokonań z zakresu reprezentowanych w Komitecie dyscyplin, tj. prezentacji ogólnopolskiej sytuacji w historii nauki i techniki, przygotowanej na podstawie prac cząstkowych, napisanych uprzednio przez członków Komitetu. W wytycznych dla autorów wskazywano na celowość zanalizowania następujących zagadnień: 1) orientacyjne dane informacyjno-statystyczne, 2) bliższe określenie problematyki, 3) związki z nauką światową, 4) dotychczasowy rozwój dyscypliny oraz perspektywy na przyszłość.

Prezentowana praca powstała jako wynik analizy materiału, zgromadzonego do przedstawienia osiągnięć – w okresie ostatnich 5 lat, a także stanu obecnego – w dziedzinie historii farmacji.² Postępy tej dyscypliny mają już kilkudziesięcioletnią historię i na tym tle okres ostatnich pięciu lat charakteryzuje się również wyraźnymi zmianami – tak „aktywami”, jak i „pasywami”. Poprzednio publikowane podobne oceny były opracowane przez różnych autorów i ukazały się w latach 1964–1987.³ Tak więc dla przyszłych rankingów w zakresie historii nauki powstał dzięki temu pokaźny materiał porównawczy.

Instytucje badawcze i dydaktyczne

Instytucjonalne formy omawianej dyscypliny wywodzą się z powstałego w 1946 r., pierwszego w Polsce, Zakładu Historii Farmacji⁴ na Wydziale Farmaceutycznym Uniwersytetu Łódzkiego, którego kierownictwo objął Robert

Rembieliński. W latach 1950–1956 Zakład został zlikwidowany, a wykłady – zawieszono (sytuacja ta dotyczyła również przedmiotu „historia medycyny”). Dopiero w 1959 r. powołano na łódzkiej Akademii Medycznej Katedrę Historii Farmacji. Niestety, w ramach ogólnopolskiej reorganizacji na wszystkich wyższych uczelniach i ta samodzielna placówka została wchłonięta przez nowoutworzony międzywydziałowy Instytut Medycyny Społecznej. W tej strukturze znalazł się połączony Zakład Historii Medycyny i Farmacji, w skład którego weszła Pracownia Historii Farmacji – istniejąca do dziś.

Tych kilka informacji na temat początków instytucjonalnych form egzystencji dyscypliny wskazuje na charakter negatywnych przemian strukturalnych, których skutki sięgają dnia dzisiejszego. Wprawdzie od 1990 r. sytuacja instytucjonalna uległa pewnej poprawie, jednakże obecny charakter przemian organizacyjnych na uczelniach powoduje dalsze negatywne przekształcenia. W końcu 1994 r. w ogólnopolskiej strukturze nauki istniały następujące placówki. W Instytucie Historii Nauki PAN w Warszawie niezależną strukturę ma Samodzielna Pracownia Historii Nauk o Leku⁵, w ramach której działają ogólnopolskie: Seminarium Etnofarmaceutyczne oraz Zespół Historii Farmacji i Chemii⁶, którego przewodniczącą jest Halina Lichočka. Pracownia, kierowana przez Barbarę Kuźnicką, zatrudnia 2 adiunktów i 1 asystenta.

Inny charakter mają placówki uczelniane. Są to zakłady naukowo-dydaktyczne (lub katedry) historii nauk medycznych w akademiach medycznych (ilustruje to tabela 1), w których pracują tylko nieliczni etatowi farmaceuci; prowadzone są wykłady i prace magisterskie⁷.

Tabela 1.

Miejscowość	Nazwa zakładu	Wykładowca historii farmacji
Gdańsk	Zakład Historii i Filozofii Nauk Medycznych AM w Gdańsku Farmaceuta – dr n. farm. Aleksander Drygas	Dr n. farm. A. Drygas
Katowice	Zakład Medycyny Społecznej Śląskiej AM w Katowicach Kierownik farmaceuta – prof. dr n. farm. Dionizy Moska	Prof. dr hab. n. farm. Dionizy Moska
Kraków	Muzeum Farmacji Collegium Medicum UJ w Krakowie Dyrektor Muzeum farmaceuta – dr n. farm. Leszek Ekiert	Prof. dr hab. farm. Wojciech Roeske Dr n. farm. Leszek Ekiert

c. d. tabeli

Lublin	Zakład Historii Nauk Medycznych AM w Lublinie DO 1993 R. ZAKŁAD HISTORII FARMACJI ⁸	Dr n. farm. Andrzej Wróbel
Łódź	PRACOWNIA HISTORII FARMACJI I MUZEUM (Pracownia jest jednostką Katedry Historii Medycyny i Farmacji AM w Łodzi) Kierownik farmaceutka – dr n. farm. Katarzyna Hanisz	Dr n. farm. Katarzyna Hanisz
Poznań	Zakład Historii Nauk Medycznych AM w Poznaniu Farmaceutka – dr Anita Magowska	Dr Anita Magowska
Szczecin	Katedra Historii Medycyny i Etyki Lekarskiej Pomorskiej AM w Szczecinie W Katedrze nie ma farmaceuty	—
Warszawa	Zakład Historii i Filozofii Medycyny AM w Warszawie W Zakładzie nie ma farmaceuty	Mgr farm. Małgorzata Sosińska-Trawińska
Wrocław	Zakład Humanistycznych Nauk Medycznych AM we Wrocławiu. W Zakładzie nie ma farmaceuty	Mgr hist. Andrzej Syroka (kierownik Zespołu do Spraw Muzeum Farmacji AM we Wrocławiu – przy Katedrze Farmacji Stosowanej)

W Akademii Medycznej w Białymstoku wykładowcą historii farmacji był w ubiegłych latach dr n. farm. Stefan Rostafiński. W uczelni nie ma placówki historycznej. Przedmiot nie jest wykładany również w Bydgoszczy i w Szczecinie.

Muzea

Bardzo ważną rolę – jako ośrodki upowszechniające tradycje aptekarstwa oraz farmacji naukowej, a także prowadzące działalność edukacyjną i badawczą – mają muzea, z których przede wszystkim wymienić trzeba Muzeum Farmacji w Krakowie, najstarsze i mające zbiory na skalę światową. Pokażne kolekcje znajdują się również w muzeach warszawskim i poznańskim, a także w uczelniach w Łodzi i we Wrocławiu (tab. 2).

Tabela 2.

Miejscowość	Nazwa placówki	Kierownictwo
Kraków	Muzeum Farmacji Collegium Medicum UJ w Krakowie	Dyrektor i kustosz – dr n. farm. Leszek Ekiert
Warszawa	Muzeum Farmacji im. mgr Antoniny Leśniewskiej	Kustosz – mgr farm. Grażyna Miłosińska
Poznań	Muzeum Farmacji	Kustosz – mgr farm. Jan Majewski
Łódź	Muzeum Wydziału Farmaceutycznego AM w Łodzi	Kustosz – dr n. farm. Katarzyna Hanisz
Wrocław	Muzeum Wydziału Farmaceutycznego	Kustosz – mgr Andrzej Syroka

Po dwuletniej przerwie w publicznej działalności Muzeum Farmacji w Krakowie, którego dyrektorem od kilku lat jest Leszek Ekiert, otworzyło swą nową siedzibę, mieszczącą się obecnie w zabytkowej gotyckiej kamienicy na krakowskim Starym Mieście. Nowa ekspozycja⁹ została zaprezentowana po raz pierwszy 9 marca 1991 r. Obecnie Muzeum jest organizacyjnie samodzielną placówką Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego. W dwupiętrowym budynku, a także w oficynie, zgromadzono ogromne zbiory (ponad 20 000 eksponatów), wzbogacone także w ostatnich latach. Dość wspomnieć, że oprócz przedmiotów z zakresu kultury materialnej biblioteka Muzeum obejmuje około 8 000 woluminów, natomiast archiwum – około 500 teczek personalnych i tematycznych.

Muzeum stało się w ostatnich latach centralnym ośrodkiem, wokół którego ogniskuje się życie naukowe krakowskiego środowiska farmaceutycznego – naukowego i zawodowego. Co najważniejsze jednak, Muzeum stało się obecnie skarbnicą, która życzliwie i chętnie udostępnia swe zbiory badaczom i prowadzi również rozległą działalność upowszechniającą.

Innym ośrodkiem, który od początku swego istnienia był wciąż zagrożony – bądź to likwidacją (w ostatnich latach) bądź to brakiem funduszy na podstawową egzystencję – jest Muzeum Farmacji im. mgr Antoniny Leśniewskiej w Warszawie¹⁰. Dzięki wytrwałości i zabiegom obecnej kustosz Grażyny Miłosińskiej Muzeum przetrwało ostatnie trudne lata i ma obecnie szanse dalszego rozwoju pod patronatem instytucji macierzystej, tj. warszawskiego „Cefarmu”.

Siedziba Muzeum mieści się w kilku salach zabytkowego budynku przy ul. Marszałkowskiej – nad apteką, będącą niegdyś własnością patronki Muzeum. W jednej z sal mieszczą się zabytki kultury materialnej dawnego aptekarstwa i wartościowe eksponaty aparatury chemiczno-farmaceutycznej. W dwóch innych salach znajdują się zabytkowe meble aptek, pochodzących z początków XX wieku.

Najmłodsze, bo otwarte w końcu 1989 r. jest Muzeum Farmacji w Poznaniu¹¹. Współorganizatorem (z Witoldem W. Głowackim) i obecnym kustoszem jest Jan

Majewski. Ośrodek nowy, organizowany od wielu lat przez środowisko poznańskie, rozwija się dynamicznie, prowadzi też niekonwencjonalne metody upowszechniania wiedzy historycznej. Muzeum mieści się na Starym Rynku w budynku, gdzie czynna jest zabytkowa apteka „Pod Białym Orłem”, powstała w 1493 r. Również i ten ośrodek jest organizacyjnie podległy „Cefarmowi”. Oprócz wnętrza apteki, wyposażonego w meble w stylu neorenesansowym, zebrane ekspozyty stanowią wartościowe zbiory kultury materialnej aptekarskiej i są stale uzupełniane, najczęściej poprzez darowizny. W Muzeum prowadzone są zajęcia z historii farmacji dla studentów, odbywają się posiedzenia naukowe, a także – organizowane wspólnie z Oddziałem Poznańskim Związku Literatów Polskich – wieczory poetyckie.

Innym typem ośrodków muzealnych są zbiory, kolekcje, aparatura, archiwa personalne i instytucjonalne, które gromadzone są w wydziałach farmaceutycznych. Obecnie rozbudowywane jest (nowa siedziba) Muzeum Wydziału Farmaceutycznego AM w Łodzi. Kustoszem jest Katarzyna Hanisz, jednocześnie kierownik Pracowni (por. tabl. 1), której własnością są cenne zbiory historyczne, gromadzone od kilkudziesięciu lat. Podobnym ośrodkiem jest Muzeum Wydziału Farmaceutycznego AM we Wrocławiu. Kustoszem jest historyk, Andrzej Syroka.

Ważną rolę w upowszechnianiu tradycji zawodowych spełniają apteki zabytkowe i ekspozycje farmaceutyczne, znajdujące się w muzeach ogólnych, regionalnych. Wśród najstarszych tego typu obiektów są apteki krakowskie, takie jak np. „Apteka Pod Słońcem” (apteka ta, będąca niegdyś własnością profesora farmacji Jana Szastera, pełniła rolę sali wykładowej i eksperymentalnej pod koniec XVIII w., podczas działalności Szastera na uczelni), a także – „Pod Białym Orłem” i „Pod Żółtą Głową”.

W Gdańsku, w Aptece Ratuszowej, znajduje się Izba Pamiątek Farmaceutycznych, zabytkowe wnętrza mają Apteka Rektorska w Zamościu i Apteka-Muzeum w Lublinie; w Sianowie, w „Aptece Pod Orłem” odtworzono historyczny wystrój i zgromadzono liczne ekspozyty.

Ekspozycje z historii aptekarstwa znajdują się również w muzeach regionalnych. Liczne zbiory, usystematyzowane w osobnym dziale, mieszczącym się w kilku salach, zostały zgromadzone w Muzeum Regionalnym w Bieczu. Niestety, dział ten ostatnio zamknięto. W Muzeum Rolnictwa im. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu czynna jest stała ekspozycja „Tradycje polskiego ziołarstwa”.

W ostatnich latach otwarto dwa nowe ośrodki: 1) stałą ekspozycję farmaceutyczną w Muzeum Historii Włocławka. Ośrodek ten mieści się w zabytkowej kamienicy na Starym Rynku (zbiory z historii aptekarstwa umieszczone zostały w 2 salach) oraz 2) w Tokarni k. Chęciny, w Parku Etnograficznym, gdzie znajduje się stała ekspozycja pn. „Apteka w XIX-wiecznym miasteczku”.

Z dużą satysfakcją odnotowujemy powstanie dwóch nowych placówek muzealnych z dziedziny pokrewnej – historii medycyny. W Krakowie urzeczywistniono wieloletnie starania o lokal dla zbiorów, które zaczęto gromadzić jeszcze w 1920

r. Organizatorem Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ i AM w Krakowie¹², powołanego w 1992 r., jest obecny kierownik Zakładu Historii i Filozofii Medycyny AM w Krakowie, Zdzisław Gajda. Twórcą i kustoszem drugiej placówki – Muzeum Historii Medycyny i Farmacji w Szczecinie¹³ jest także historyk medycyny, Tadeusz Brzeziński, kierownik Zakładu Historii Medycyny i Etyki Lekarskiej Pomorskiej AM w Szczecinie. Wśród licznych zbiorów w muzeum znajduje się również dział aptekarski, jak np. wyposażenie apteki szpitalnej, aparatura i narzędzia aptekarskie, zabytkowe wagi i inne eksponaty z zakresu kultury materialnej zawodu farmaceutycznego.

Problematyka badawcza – genealogia, kierunki współczesne

Uformowanie się historii farmacji jako samodzielnej dyscypliny naukowej nastąpiło po 1945 r., kiedy – zbieżnie do tendencji światowych – powołano na uniwersytetach zakłady tego przedmiotu (pierwsza w dziejach nie tylko polskich Katedra Historii Farmacji powstała w 1959 r. w Akademii Medycznej w Łodzi – przekształcona z Zakładu o tej nazwie na Uniwersytecie Łódzkim; zorganizowano Muzeum Aptekarskie Ziemi Krakowskiej (1946 r.) i powołano Sekcję historyczną w Polskim Towarzystwie Farmaceutycznym (1956 r.). Rozpoczął się okres szkolenia kadr naukowych, rozszerzył zakres tematyczny dotychczasowej¹⁴ historiografii na nowe kierunki.

Specyfika farmacji jako zawodu aptekarskiego, a jednocześnie – nauk o lekach powoduje, że obszar badań jej dziejów jest rozległy i wielodyscyplinowy. Dość wspomnieć, że farmacja naukowa swe podstawy formowała w czasach nowożytnych na znajomości przyrodniczych nauk, przede wszystkim – botaniki, chemii i mineralogii, a jako zawód o przesłankach humanistycznych w służbie chorego człowieka – kształtowała coraz wyższe wymogi wobec społeczności aptekarskiej na zasadach norm etycznych.

W czasach współczesnych, ostatniego kilkudziesięciolecia, a więc i opisywanych pięciu lat, powstały i utrwaliły się w piśmiennictwie polskim dość charakterystyczne cechy. Wyrażają one nie tylko zainteresowania badawcze. Są uwarunkowane sytuacją instytucjonalną – większość publikacji analitycznych wywodzi się z grona nieprofesjonalnych historyków, najczęściej pracowników aptek oraz instytucji nieuniwersyteckich z różnych regionów kraju. To powoduje, że najczęściej podejmowaną tematyką, również w okresie ostatnich kilku lat, są dzieje aptekarstwa (por. aneks).

Wielokrotnie już klasyfikowane dotychczasowe kierunki historii farmacji¹⁵ można podsumować następująco; są to – farmacja zawodowa (aptekarstwo), biografistyka, dyscypliny farmaceutyczne, lek oficjalny i lek ludowy, edukacja, instytucje, przemysł i spółdzielczość, muzealnictwo i sztuka aptekarska, wkład farmaceutów do kultury (literatura, sztuka), farmacja wojskowa, historia farmacji jako dyscyplina naukowa wraz z metodologią.

Natomiast w okresie ostatnich kilkunastu lat, a szczególnie w latach dziewięćdziesiątych, pojawił się nowy kierunek: dzieje etnofarmacji i etnofarmakologii¹⁶. Jest to zbieżne z piśmiennictwem światowym i tendencjami "green pharmacy" oraz "come back to nature" i badaniami nad „lekami natury”. Program metodologiczny i zakres prac z tej dziedziny wywodzi się z inspiracji autorki oraz członków interdyscyplinarnych zespołów ogólnopolskich, działających pod mecenatem Pracowni Historii Nauk o Leku Instytutu Historii Nauki PAN. Poznanie i opisanie m.in. tradycyjnego ziołolecznictwa narodowego może być wykorzystane również dla celów praktycznych, w dawnych bowiem przekazach odnajdywane są zapomniane lub odrzucone przez medycynę oficjalną rośliny lecznicze, które obecnie stają się powtórnie obiektami zainteresowania nauk eksperymentalnych i medycznych. Wyniki badań z zakresu etnofarmacji i dawnego ziołolecznictwa są publikowane przede wszystkim w wydawnictwie seryjnym Instytutu Historii Nauki PAN – *Historia leków naturalnych*¹⁷; w okresie ostaniego pięciolecia odbyło się już drugie kolejne Sympozjum o tej tematyce (Łańcut, Rzeszów, 1991)¹⁸.

Obszar badań z zakresu etnofarmacji i etnofarmakologii jest ściśle związany z innym, również nowym kierunkiem prac, a mianowicie dziejami ekologii człowieka w aspekcie ewolucji leków¹⁹, tj. zróżnicowania reakcji biologicznych człowieka na lek naturalny i lek syntetyczny; analizie poddawane są związki człowieka ze środowiskiem naturalnym i miejskim, dawniej i dziś²⁰. Obydwa nowe kierunki są prezentowane nie tylko w Instytucie Historii Nauki PAN, ale również w Komitecie Historii Nauki i Techniki PAN (ekologia historyczna).

Spółeczny ruch naukowy

Kiedy w 1956 r. przy Zarządzie Głównym Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego powstała Sekcja Historii Farmacji, uczestniczyła w niej nieliczna grupa historyków²¹ i entuzjastów badania dziejów. Wydawało się wówczas, że dojdzie niebawem do zrealizowania projektu, ogłoszonego jeszcze w latach trzydziestych, mianowicie – powołania towarzystwa, które zgromadziłoby w swoich szeregach nie tylko osoby, zajmujące się zawodowo historią, ale także liczne już wówczas grono sympatyków tej dziedziny. Tak się jednak nie stało, choć działalność Sekcji, jak i międzynarodowy autorytet jej członków przyczynił się do tego, iż została przyjęta na członka zwyczajnego Union Mondiale des Sociétés d'Histoire Pharmaceutique. Trudno jeszcze dziś osądzić, czy przyczyną było pewne rozproszenie działań organizacyjnych i merytorycznych, spowodowane zmianą organizacyjną. W 1964 r. Sekcja ogólnopolska została przekształcona w sekcje terenowe przy oddziałach Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego. Trzeba natomiast przyznać, że spowodowało to znaczne zainteresowanie problematyką historyczną także w środowiskach zawodowych w różnych regionach kraju. Proces ten wykazuje wciąż wyraźne tendencje rozwoju, a jego nasilenie wzrosło wyraźnie w okresie ostatnich kilku lat.

Obecnie społeczny ruch naukowy skupiony jest w dwóch instytucjach: Polskim Towarzystwie Historii Medycyny i Farmacji²² oraz w Zespole Sekcji Historii Farmacji Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego. W Zarządzie Głównym PTHMiF ubiegłej kadencji, w latach 1991–1994, działającym pod przewodnictwem Andrzeja Śródki, znaleźli się czterej farmaceuci: Jadwiga Brzezińska, Aleksander Drygas, Bazyli Leszczyłowski i Władysław Markowski (wiceprezes). Z działalności członków Towarzystwa trzeba odnotować dość liczny udział historyków farmacji na zjazdach ogólnopolskich, które odbyły się w 1991 i 1994 r.²³ W wyborach do władz najnowszej kadencji (1995–1998) prezesem Towarzystwa został ponownie Andrzej Śródka (historyk medycyny), do Zarządu weszli Jadwiga Brzezińska i Władysław Markowski (zmarł w styczniu 1995 r.), natomiast wiceprezesem został Władysław Szczepański. Członkostwo honorowe – w uznaniu zasług w ubiegłych kadencjach otrzymał Władysław Markowski.

Inny rodzaj działalności – bardzo ożywionej i zwartej środowiskowo – przejawia w ostatnich kilku latach grupa organizatorów naukowego ruchu społecznego, zrzeszonych w 17 sekcjach terenowych przy oddziałach Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego. Członkowie tych sekcji, w liczbie dochodzącej do 300 osób to w większości nieprofesjonalni historycy farmacji. Funkcję zarządu spełnia Zespół Sekcji Historii Farmacji pod przewodnictwem Władysława Szczepańskiego²⁴, działającego od kilku kadencji, przy ogromnym zaangażowaniu również wieloletniego sekretarza – Jadwigi Brzezińskiej, a także Lidii Czyż i innych członków, w większości przewodniczących sekcji terenowych. Coraz większe zainteresowanie przeszłością i tradycjami aptekarstwa przyczyniło się niewątpliwie do zwiększonej aktywności organizacyjnej i ożywienia życia intelektualnego w różnych ośrodkach kraju, a także nasilenia kontaktów międzynarodowych. Wyrazem tego są choćby sympozja naukowe, organizowane ostatnio corocznie przez różne sekcje regionalne. Została tym samym nawiązana historyczna łączność z dawniejszymi sympozjami, które odbyły się w 1972 r.²⁵, a następnie w 1985 r.²⁶ W okresie, objętym obecną uwagą autorki odbyły się – z licznym udziałem uczestników – dwa sympozja: pierwsze, zorganizowane w Supraślu w 1993 r.²⁷ przez Zespół oraz sekcję białostocką i drugie, które odbyło się w 1994 r. w Suchedniowie²⁸, staraniem sekcji kieleckiej. Poza tym tematyka historyczna była wyodrębniona w osobną sekcję na zjeździe Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego, zorganizowanego pod hasłem *Postępy nauk farmaceutycznych* w Warszawie w dniach 23–24 października 1992 r.²⁹

Widoczną aktywność w ubiegłych latach przejawiały sekcje w Warszawie (przewodnicząca Iwona Arabas) i w Białymstoku (przewodniczący Stefan Rostański), ostatnio natomiast skupienie większości działań organizacyjnych i naukowych (sesje, odczyty, współpraca międzynarodowa) ma miejsce w ośrodku krakowskim (przewodniczący – Leszek Ekiert). Z kolei od czasu powstania Muzeum Farmacji w Poznaniu organizowane są sesje popularno-naukowe

i posiedzenia wspólne ze Związkiem Literatów Polskich (przewodniczący – Jan Majewski).

Wyraźnie też ożywiły się kontakty międzynarodowe poprzez udział w zjazdach i kongresach, a także w interesującej formie, jaką są wyjazdy szkoleniowe do znanych ośrodków farmaceutycznych zagranicą³⁰. W latach ostatnich wyjazdy takie zorganizowane były do RFN, Szwajcarii, Belgii, Holandii i Włoch. Animatorką tej formy popularyzacji wiedzy historycznej i krajoznawczej jest Lidia Czyż z sekcji rzeszowskiej, przygotowującej również kolejne sympozjum z uczestnictwem zagranicznych referentów (czerwiec 1995, Iwonicz).

Wszechstronność i różnorodność działalności³¹ historyków farmacji tak profesjonalnych, jak i tzw. miłośników, uczestniczących w życiu naukowym i organizacyjnym Zespołu Sekcji Historii PTFarm. jest ogromna i ma duże znaczenie w rozwoju historii farmacji jako dyscypliny naukowej.

Współpraca międzynarodowa

Duże znaczenie ma przynależność trzech historyków farmacji do naczelnej organizacji światowej, jaką jest Académie Internationale d'Histoire de la Pharmacie, wybranych spośród najbardziej aktywnych badaczy przez członków tej instytucji. Są to profesorowie: Witold W. Głowacki, Barbara Kuźnicka, Wojciech Roeske. Wymienione osoby należą również do innych stowarzyszeń światowych, co rzutuje niewątpliwie na kontakty młodszej generacji, pracującej głównie w ośrodkach akademickich i w Polskiej Akademii Nauk. W zakresie współpracy autorskiej i edytorskiej podjęto m.in. – w ramach Académie Internationale d'Histoire de la Pharmacie – współpracę nad projektem kilkutomowej *Europejskiej Historii Farmacji*.

W ostatnim okresie rozszerzyły się kontakty muzeologów, głównie z ośrodka krakowskiego. W stałych kontaktach – bądź jako uczestnicy konferencji w Polsce bądź jako stali współpracownicy – są historycy z zagranicznych ośrodków badawczych. Również polscy przedstawiciele biorą udział w międzynarodowych kongresach historii farmacji oraz etnofarmacji.

W latach 1990–1994 do najważniejszych należały dwa kongresy – w Pradze (1991) i w Heidelbergu (1993) oraz dwa kolokwia – w Paryżu (1990) oraz w Heidelbergu (1993)³².

Cechy charakterystyczne rozwoju historii farmacji w latach 1990–1994

Zmienne losy opisywanej dyscypliny, m.in. jej dyskryminacja w latach pięćdziesiątych, dokonana poprzez likwidację ośrodków uniwersyteckich i zawieszeniu wykładów, przyczyniła się niewątpliwie do niespecyficznego rozwoju działalności, tak nielicznej ówczesnej kadry profesjonalnej, jak i dużego środowiska tzw. miłośników historii, wywodzących się z ośrodków zawodowych niebadawczych. Sytuacja, w której nie istniały centra dydaktyczne, mogące kształcić kadre naukową i niechętny najczęściej stosunek władz uczelni do tworzenia nowych

struktur akademickich, tj. katedr i zakładów historii farmacji spowodowały, że dyscyplina ta do dnia dzisiejszego wsparta jest na nielicznych samodzielnych pracownikach nauki. Sprawą zasadniczej wagi jest obecnie wykształcenie nowej generacji badaczy i stworzenie w akademiach medycznych bądź samodzielnych zakładów bądź też choćby pracowni historii farmacji w ramach istniejących zakładów historii nauk medycznych. Związane jest to z sytuacją, w której w programie edukacji na akademiach medycznych znajduje się przedmiot „historia farmacji”. Podobnie do lat ubiegłych, tak i ostatnio, działalność naukowo-dydaktyczną prowadzono w tychże uczelniach, jednakże do 1993 r. placówką mogącą nadawać stopnie naukowe w tej dziedzinie był wyłącznie Zakład Historii Farmacji AM w Lublinie. W okresie ostatnich kilku lat Zakład umożliwił uzyskanie doktoratów 3 osobom oraz przeprowadzenie 1 habilitacji. Niestety, w 1993 r. Zakład podzielił los dawnej placówki łódzkiej i został przekształcony w Zakład Historii Nauk Medycznych. Powstała zatem nowa sytuacja w trudnym i dotychczas problemie kształcenia kadry.

Z ośrodków akademickich stopień doktora z zakresu historii farmacji można uzyskać jedynie w Śląskiej Akademii Medycznej, gdzie wprawdzie nie ma samodzielnego zakładu, ale etatowym pracownikiem jest profesor. Pewne nadzieje stwarza sugestia Centralnej Komisji do Spraw Tytułów i Stopni Naukowych, by wszelkie przewody doktorskie i habilitacyjne, a także nadawanie tytułu profesora mogły się odbywać przed Radą Naukową Instytutu Historii Nauki PAN, ze względu na zasiadające w Radzie grono historyków nauki, mających kwalifikowane możliwości oceny kandydatów. Jednakże projekty takie uzależnione są od zmiany dotychczasowego zasięgu tematycznego problematyki Instytutu. Dotychczas bowiem bronione były prace wyłącznie z historii nauk farmaceutycznych, a nie – z dziejów aptekarstwa.

Do niewątpliwych sukcesów omawianej dyscypliny w okresie ostatnich pięciu lat należy rozwój historiografii i duża liczba publikacji³³ w czasopismach oraz 18 wydawnictw zwartych (książek i broszur), wymienionych w Aneksie I, kilka – oczekuje na druk. Uzyskano 6 doktoratów nauk farmaceutycznych i nauk humanistycznych w zakresie historii farmacji, 1 habilitację, dwie osoby otrzymały tytuł naukowy profesora, a na akademiach medycznych w Lublinie i w Katowicach również dwie osoby – stanowiska profesorów nadzwyczajnych. Obroniono kilkadziesiąt prac magisterskich.

Szczególnie wyraziście rozwinął się społeczny ruch naukowy pod patronatem Zespołu Sekcji Historii Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego oraz działalność naukowa i popularyzatorska, skupiona wokół muzealnych ośrodków krakowskiego i poznańskiego. W dorobku naukowym ważną rolę spełniają rozwijane w Instytucie Historii Nauki PAN nowe kierunki interdyscyplinarne: etnofarmacja i dzieje ekologii człowieka na tle zmieniającego się środowiska naturalnego (lek naturalny a syntetyczny).

Intensywność rozwoju historii farmacji – różnokierunkowa i wielopłaszczyznowa nie może jednak przesłaniać negatywnego zjawiska, jakim jest brak samodzielnych jednostek naukowo-dydaktycznych na akademiach medycznych. W obecnej bowiem strukturze nauki w Polsce rozwój dyscypliny akademickiej uzależniony jest prawie wyłącznie od istnienia zakładów lub pracowni, zatrudniających profesjonalną kadrę historyków. Być może sytuacja ta ulegnie zmianie w nowych perspektywicznych planach reorganizacji wyższych uczelni w Polsce.

ANEKS

I. Publikacje zwarte – książki i broszury

1990

- Dzieje nauczania medycyny i farmacji w Warszawie (1789–1950)*. Dzieło zbiorowe pod redakcją Marcina Łyskanowskiego, Andrzeja Stapińskiego i Andrzeja Śródki. Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich. Warszawa 1990, s. 558.
- Centralny Szpital Kliniczny Wojskowej Akademii Medycznej im. gen. dyw. prof. dr med. Bolesława Szareckiego w Warszawie (1958–1988)*. Red. H. Chmielowski, W. Markowski. Warszawa 1990, s. 194.

1991

- W.W. Głowacki: *Wykłady farmacji Jędrzeja Śniadeckiego w Wilnie (1797–1804)*. Instytut Historii Nauki PAN. Warszawa 1991, s. 80.
- W. Roeske: *Polskie apteki*. Zakł. Nar. im. Ossolińskich. Wrocław 1991, s. 254, ilustr.
- Muzeum Farmacji w Poznaniu*. Poznań 1991, s. 72 (część historyczna – 33 s.).
- B. Golonka, J. Hołyński: *Nekropol farmaceutyczny. Cmentarz Komunalny d. Wojskowy w Warszawie*. Muzeum Farmacji im. mgr Antoniny Leśniewskiej. Warszawa 1991, s. 21.

1992

- Z. Jerzmanowska: *Roman Małachowski i jego lwowska szkoła. Z dziejów Katedry Chemii Organicznej Uniwersytetu Jana Kazimierza*. Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN. Warszawa 1992, s. 112.
- E. Pytłowa, A. Wawrzosek: *Ochrona zdrowia na Lubelszczyźnie w latach 1944–1950*. Lublin 1992, s. 160 (m.in. apteki na Lubelszczyźnie).
- D. Moska: *Apteki i aptekarstwo w autonomicznym województwie śląskim w II Rzeczypospolitej w latach 1922–1939*. Wydawnictwo Śląskiej Akademii Medycznej w Katowicach. Sosnowiec 1992, s. 348.
- B. Wysakowska: *Bibliografia analityczna polskiej historii farmacji 1985–1989*. Wydawnictwo Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN. Warszawa 1992, s. 82.

1993

- Historia leków naturalnych*. Pod redakcją Barbary Kuźnickiej. Tom III. *Zioloznawstwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny*. Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN. Warszawa 1993, s. 169, Sum.
- Historia leków naturalnych*. Pod redakcją Barbary Kuźnickiej. Tom IV. *Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych*. Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN. Warszawa 1993, s. 147, Sum.
- Profesorowie warszawskiej farmacji* Józef Jan Celiński Władysław Mazurkiewicz. *Studium o twórcach dwóch przełomów uniwersyteckich*. Pod redakcją Barbary Kuźnickiej. Wydawnictwo Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN. Warszawa 1993, s. 102, Sum.
- J. Hołyński: *Spółdzielczość chemiczno-farmaceutyczna w Łodzi i regionie na tle kraju po roku 1945. Rozprawa habilitacyjna*. Wydawnictwo Akademii Medycznej w Łodzi. Łódź 1993, s. 416.
- Słownik medycyny i farmacji Górnego Śląska*. T.I. *Biograficzny (A–Z)*. Pod redakcją Alfreda Puzio. Wydawnictwo Biblioteki Głównej Śląskiej Akademii Medycznej. Katowice 1993, s. 308 (71 biogramów farmaceutów, z których 31 jest autorstwa Dionizego Moski).

1994

- J. Hołyński: *Przemysł farmaceutyczny w Łodzi i regionie (powstanie i rozwój do 1939 roku)*. Polskie Towarzystwo Farmaceutyczne. Oddział w Łodzi. Łódź 1994, s. 214.
- A. Drygas: *Dzieje aptekarstwa na Ziemi Gdańskiej w latach 1920–1990*. Gdańsk 1994, s. 214, ilustr.
- Aptekarstwo w II Rzeczypospolitej*. Numer specjalny „Farmacji Polskiej”, 1994, t.L:1994, nr 5.

II. Czasopisma, wydawnictwo seryjne

Czasopisma z zakresu historii farmacji nie ma. Publikacje o tej tematyce ukazują się przede wszystkim w „Farmacji Polskiej”, „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki”, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, „Analectach”, rocznikach wyższych uczelni i wydawnictwach z nauk szczegółowych, a także w wydawanych w ostatnich latach pismach popularno-naukowych „Gazeta Farmaceutyczna” i „Magazyn Historyczny Farmacji i Medycyny”.

Wydawnictwem seryjnym, ukazującym się od 1986 r. jest kilkutomowa edycja, wydawana przez Instytut Historii Nauki PAN: *Historia leków naturalnych*. Pod redakcją Barbary Kuźnickiej. W okresie opisywanego pięciolecia ukazały się dwa tomy wydawnictwa – w 1993 r. (t. III i T. IV).

III. Stopnie i tytuły naukowe, odznaczenia

Doktoraty

- Jadwiga Brzezińska (1990). Promotor: Witold W. Głowacki.
Andrzej Gąsiewski (1991). Promotor: Władysław Markowski.
Andrzej Sułko (1991). Promotor: Władysław Markowski.
Halina Płońska (1991). Promotor: Barbara Kuźnicka.
Anita Magowska (1993). Promotor: Andrzej Paczkowski.
Iwona Arabas (1994). Promotor: Barbara Kuźnicka.
Piotr Górski (1994). Promotor: Dionizy Moska.

Habilitacja

Stopień doktora habilitowanego nauk farmaceutycznych w zakresie historii farmacji uzyskał w dniu 6.I.1993 r. Dionizy Moska, Katowice-Sosnowiec (zawierzenie przez CK ds. Tytułu i Stopni Naukowych w dniu 31.V.1993.).

Tytuły naukowe profesora

Barbara Kuźnicka (1992). Warszawa Instytut Historii Nauki PAN.
Witold W. Głowacki (1993). Poznań – prof. emer. prac. Akademii Medycznej w Poznaniu.

Stanowiska profesora nadzwyczajnego

Henryk Romanowski (1991). Lublin. Akademia Medyczna w Lublinie.
Dionizy Moska (1994). Katowice. Śląska Akademia Medyczna.

Odznaczenia

Wojciech Roeske (1992). Kraków. Medal George'a Urdanga. American Institute of the History of Pharmacy.
Teodor Kikta (1993). Warszawa. Członkostwo honorowe American Institute of the History of Pharmacy.
Władysław Markowski (1994). Warszawa. Członkostwo honorowe Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny i Farmacji.

IV. Konferencje ogólnopolskie – organizacja i udział historyków farmacji

Symposium „Zioloznawstwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny. Łańcut-Rzeszów, 4–6.IX.1991. Organizator: Pracownia Historii Nauk o Leku Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN przy współpracy Rzeszowskiej Sekcji Historii Farmacji PTFarm.

XVI Zjazd Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny i Farmacji. 1992.

XV Naukowy Zjazd Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego (sesja poświęcona historii farmacji). Warszawa 23–24.10.1992. Organizator sesji: Zespół Sekcji Historii Farmacji PTFarm.

III Sympozjum Historii Farmacji w Supraślu. 11–13.VI.1993. Organizator: Białostocka Sekcja Historii Farmacji oraz Zespół Sekcji Historii Farmacji PTFarm.

Sympozjum „Ekologia człowieka – historia i współczesność”. Warszawa 16–17.XI.1993. Warszawa. Organizator: Pracownia Historii Nauk o Leku Instytutu Historii Nauki PAN.

Sesja naukowa z okazji 200-lecia śmierci Jana Szastera. Kraków 19.X.1993. Organizator: Muzeum Farmacji w Krakowie i Sekcja Historii Oddziału Krakowskiego PTFarm.

Sesja „Muzealnictwo farmaceutyczne i chemiczne”. X.1993. Organizator: Zespół Historii Farmacji i Chemii w Pracowni Historii Nauk o Leku IHN PAN.

Sesja naukowa „Aptekarze w walce z okupantem (z okazji 50-lecia Armii Krajowej)”. 19.I.1993. Kraków. Organizator: Sekcja Historii Oddziału Krakowskiego PTFarm.

IV Sympozjum Historii Farmacji „Z dziejów nauki i zawodu farmaceutycznego”. Suchedniów 10–13.VI.1994. Organizator: Sekcja Historii Oddziału Kieleckiego PTFarm.

XVII Zjazd Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny i Farmacji. IX.1994. Wrocław.

PRZYPISY

- ¹ Opracowanie takie, autorstwa Małgorzaty Frankowskiej-Terleckiej pt. *Ocena sytuacji w zakresie historii nauki i techniki w Polsce w latach 1990–1994*, zostało przekazane kierownictwu Polskiej Akademii Nauk jesienią 1994 r.
- ² B. Kuźnicka, *Historia farmacji w latach 1990–1994*. Maszynopis opracowania, przekazanego Prezydium Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN w sierpniu 1994 r.
- ³ Dotychczasowe oceny stanu badań i perspektyw rozwoju dyscypliny opracowano w następujących analizach, publikowanych w latach 1964–1987. R. Rembieniński, *Kształtowanie się historii farmacji jako dyscypliny naukowej*. W: *Nauki farmaceutyczne w XX-leciu Polski Ludowej*. Kraków 1964, s. 156–171; W. W. Głowacki, W. Roeske, *Rozwój historii farmacji w 25-leciu PRL i dalsze jego perspektywy*. „Farmacja Polska” 1969, R.25, s. 485–496; B. Kuźnicka, *Historia farmacji z perspektywy ćwierćwiecza*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1970, t.15, s. 596–600; W. Roeske, *Osiągnięcia i perspektywy rozwoju historii farmacji*. „Farmacja Polska” 1972, R.28, s. 1129–1143; B. Kuźnicka, *Stan badań i perspektywy rozwoju historii farmacji w Polsce*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1975, t.20, s. 465–477; B. Kuźnicka, *Historia farmacji – organizacja, kierunki badań i perspektywy rozwoju*. „Kwartalnik Nauki i Techniki” 1987, t.32, s. 172–184.
- ⁴ Zakład został przekształcony z Gabinetu Historii Farmacji, powołanego jeszcze w 1945 r. przez Komisję Organizacyjną Wydziału Farmaceutycznego podczas prac organizacyjnych nowoutworzonego Uniwersytetu Łódzkiego. Wprowadzono również przedmiot „historia farmacji” jako obowiązujący na wszystkich wydziałach i oddziałach w kraju. Robert Rembieniński, współzałożyciel Wydziału był od początku organizatorem Gabinetu, a następnie Zakładu, jak też kierownikiem powstałej w 1959 r. Katedry Historii Farmacji AM w Łodzi.
- ⁵ Por. B. Wysakowska, *Powołanie Pracowni Historii Nauk o Leku [Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, 22.06.1989]*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1990, t. 35, nr 2–3, s. 435 oraz tejeż autorki, *Z działalności dawnej i obecnej Pracowni Historii Nauk o Leku IHNOiT PAN*. „Farmacja Polska” 1992, nr 7, s. 472–475.
- ⁶ Informacje o niektórych posiedzeniach Zespołu podają B. Wysakowska, *Posiedzenie Zespołu Historii Farmacji i Chemii [Warszawa, 5.06.1991]*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1992, t.37, nr 1, s. 212–214 oraz S. Hryniewicz, „Konwencjonalne” widzenie dziejów nauki. „Farmacja Polska” 1992, nr 7, s. 453–454.
- ⁷ Prace magisterskie, wykonane w zakładach akademii medycznych oraz w Samodzielnej Pracowni Historii Nauk o Leku IHN PAN są bardzo liczne. Z niektórych ośrodków, jak np. z Gdańska i z Łodzi wykazy prac z podaniem tematyki i charakterystyką zostały opublikowane. Por. A. Drygas, *Tematyka prac magisterskich z zakresu historii farmacji w AM w Gdańsku*. „Farmacja Polska” 1991, R.47, nr 2, s. 111–114 oraz tegoż autora, *Tematyka prac magisterskich z zakresu historii farmacji w AM w Gdańsku*. „Farmacja Polska” 1994, R.50, nr 6, s. 257–261; K. Hanisz, *Tematyka prac magisterskich z zakresu historii farmacji, wykonanych na Wydziale Farmaceutycznym AM w Łodzi*. „Farmacja Polska” 1991, R.47, nr 7, s. 425–426.
- ⁸ Do 1993 r. kierownikiem Zakładu, mającego kilkuosobową kadrę historyków, był prof. Henryk Romanowski. Obecna placówka powstała z połączenia dotychczasowego Zakładu Historii Farmacji z Samodzielną Pracownią Historii Medycyny. Por. notatkę w „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 1993, t.56, z.4, s. 432.
- ⁹ Por. L. Ekiert, A. Stabrawa, *Nowa ekspozycja Muzeum Farmacji Akademii Medycznej im. Mikołaja Kopernika w Krakowie*. „Farmacja Polska” 1991, R.47, nr 8–9, s. 515–522; A. Zduńska, *Uroczyste otwarcie krakowskiego Muzeum Farmacji w nowej siedzibie*. „Farmacja Polska” 1991, R.47, nr 7, s. 427–432; Z. Bela, *Z Muzeum Farmacji Collegium Medicum UJ*. „Farmacja Polska” 1994, R.50, nr 18, s. 872 (ta ostatnia publikacja informuje o pracach konserwatorskich, głównie renowacji starodruków).

- ¹⁰ Muzeum powstało dzięki organizacyjnej i kolekcjonerskiej pasji Teodora Kikty. Por. informację o uroczystości otwarcia w 1985 r.: A. Zduńska, *Otwarcie Muzeum Farmacji w Warszawie*. „Farmacja Polska” 1985, R.41, nr 7, s. 417–420.
- ¹¹ Por. J. Majewski, *Otwarcie Muzeum Farmacji w Poznaniu*. „Farmacja Polska” 1991, R.47, nr 2, s. 115–118 oraz tegoż autora, *Muzeum Farmacji w Poznaniu*. W: *Muzeum Farmacji w Poznaniu. Informator nr 2*. 1991, s. 13–22.
- ¹² Relacja Z. Gajdy, *Otwarcie Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ i AM w Krakowie*. „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 1992, R.55, nr 2, s. 239–240.
- ¹³ Publikacja na ten temat: J. Brzezińska, *Muzeum Historii Medycyny w Szczecinie*. „Farmacja Polska” 1994, R.50, nr 11, s. 512–513.
- ¹⁴ Przede wszystkim należy tu wymienić znakomite opracowanie Jana Fryderyka Wolfganga, profesora farmacji i farmakologii Uniwersytetu Wileńskiego, ogłoszone na 182 stronach w „Dzienniku Wileńskim” w 1816 r. *Uwagi historyczne nad stanem farmacji. Rzecz na posiedzeniu publicznym Uniwersytetu Imperatorskiego wileńskiego dnia 30 czerwca 1816 roku czytana...* „Dziennik Wileński” 1816, R.IV, nr 21, s. 240–256; nr 22, s. 317–373; nr 24, s. 518–578. Z drugiej połowy XIX wieku pochodzi monumentalne dzieło Ernesta Świeżawskiego (historyk mediewista) i Kazimierza Wendy (farmaceuta) *Materiały do dziejów farmacji w dawnej Polsce od czasów najdawniejszych do chwili bieżącej...* Warszawa t.I – 1882, t.2 – 1883, t.3 – 1887. W okresie późniejszym ukazały się wartościowe monografie m.in. Mariana Stępowskiego, Michała Rawita-Witanowskiego i Teofila Tugendholda. Analizę piśmiennictwa z okresu międzywojennego por. P. Rybicki, *Problematyka historyczna na łamach „Wiadomości Farmaceutycznych” w latach 1919–1939*. Warszawa 1982, s. 55. Autor zanalizował około 200 publikacji historycznych, które ukazały się w badanym czasopiśmie. W „Bibliotece Wiadomości Farmaceutycznych” ukazało się w dwudziestoleciu 7 monografii historycznych.
- ¹⁵ Por. R. Rembieliński, B. Kuźnicka, *Historia farmacji*. Wyd. III popr. i uzup. Warszawa 1987, s. 22–26, a także wymienione w przypisie 3 pozycje z oceną stanu badań historiograficznych.
- ¹⁶ Na ten temat por. m.in. ostatnio wydane prace: B. Kuźnicka, *Znaczenie roślin halucynogennych w polskich tradycjach kulturowych. Zarys problematyki*. „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 1992, t.I, z.1, s. 109–120, a także B. Wysakowska, *Współczesna etnofarmakologia – konferencja w Heidelbergu i jej pokłosie w środowisku polskich historyków nauki*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1993, t.38, nr 4, s. 178–182.
- ¹⁷ *Historia leków naturalnych*. Pod redakcją Barbary Kuźnickiej. t.I – *Źródła do dziejów etnofarmacji polskiej*. Warszawa 1986, s. 353, t.II – *Natura i kultura – współzależności w dziejach lekoznaństwa*. Warszawa 1989, s. 197, t.III – *Zioloznawstwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny*. Warszawa 1993, s. 169, t.IV – *Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych*. Warszawa 1993, s. 147.
- ¹⁸ Por. prace, zamieszczone w wydawnictwie *Historia leków naturalnych... t.III – Zioloznawstwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny...* oraz relacje B. Wysakowskiej, *Symposium „Zioloznawstwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny” [Łańcut-Rzeszów 4–6.09.1991]*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1991, t.36, nr 3, s. 186–189; *Zioloznawstwo w kulturze Rzeszowszczyzny*. „Farmacja Polska” 1992, t.48, nr 7, s. 450–452.
- ¹⁹ O problemach tych pisze B. Kuźnicka w pracy *Lek w dziejach człowieka – uwagi metodologiczne*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1992, t.37, nr 1, s. 3–9, a także B. Wysakowska, *Współczesna koncepcja badań nad dziejami ekologii człowieka [zebranie Pracowni Historii Nauk o Leku IHNOiP PAN i Zakładu Ekologii Człowieka Instytutu Ekologii PAN]*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1993, t.38, nr 1, s. 223–225.
- ²⁰ Ukazała się niedawno – w wydawnictwie Instytutu Historii Nauki PAN – książka pt. *Ekologia człowieka – historia i współczesność*. Praca zbiorowa pod redakcją Barbary Kuźnickiej. Warszawa 1995. Publikacje 12 autorów to zmodyfikowane wersje referatów, wygłoszonych na Sympozjum (o tej samej nazwie), zorganizowanym przez Pracownię Historii Nauk o Leku IHN

- PAN w dniach 16–17 listopada 1993 r. Koncepcja Sympozjum wywodziła się z prowadzonych w Pracowni od kilku lat badań nad wykazaniem historycznych związków i zależności w układzie lek/człowiek. Problem ma uwarunkowania, wywodzące się z wielu innych dyscyplin, jak np. antropologia, socjologia, psychologia, historia kultury, medycyna, biologia, nauki o ziemi i oczywście – nauki o leku, a przede wszystkim ochrona środowiska człowieka. Książka wprowadza w arkana trudnych wielodyscyplinowych problemów, które mogą się stać wystannikami różnorodnych inspiracji badawczych również dla historyków farmacji. Relację z Sympozjum opisała B. Wysakowska (w druku).
- ²¹ Skład Sekcji Historii Farmacji, powołanej 11 czerwca 1956 r. przy Zarządzie Głównym Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego. Przewodniczący – Robert Rembieliński, wiceprzewodniczący – Witold W. Głowacki, sekretarz – Leszek Krówczyński, członkowie – Stanisław Krauze, Anna Kulniczowa, Stanisław Proń, Wojciech Roeske, Edmund Szyszko (sen.).
- ²² Według § 10 Statutu Towarzystwa celem jego jest: 1. Popieranie i rozwijanie badań nad historią medycyny i farmacji oraz nauk pokrewnych, a także popularyzacja tych dziedzin nauki, 2. Opiekowanie się zabytkami i przedmiotami, związanymi z przeszłością medycyny i farmacji oraz nauk pokrewnych.
- ²³ Szczegółowe informacje z ostatniego Zjazdu PTHMiF w wrześniu 1994 r. podała Jadwiga Brzezińska, *XVII Zjazd Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny i Farmacji*. „Farmacja Polska” 1994, R.50, nr 21, s. 1005–1007.
- ²⁴ Wiceprzewodniczącymi są Daniela Grodzicka i Bazyli Leszczyłowski, a drugim sekretarzem – Lidia Czyż.
- ²⁵ Por. K. Chajęcka, M. Dziak, *I Ogólnopolskie Sympozjum Historyków Farmacji*. „Farmacja Polska” 1972, t.28, nr 2, s. 136–141 (Katowice, organizator Franciszek Nowak).
- ²⁶ Por. J. Brzezińska, „*Die Pharmazie*” o *Sympozjum Historii Farmacji w Kielcach (10–11.05.1985)*. „Farmacja Polska” 1987, t.43, nr 1, s. 63 oraz *Drugie Ogólnopolskie Sympozjum Historii Farmacji (Kielce 10–11.05.1985)*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1986, t.31, nr 2, s. 622–624.
- ²⁷ Relacje o III Sympozjum Historii Farmacji, zorganizowanym staraniem Zespołu Sekcji Historii Farmacji PTFarm., które odbyło się w Supraślu w dniach 10–13 czerwca 1993 r. opublikowała Jadwiga Brzezińska, *Sympozjum historyków w Supraślu*. „Farmacja Polska” 1993, R.49, nr 14, s. 33–34.
- ²⁸ J. Brzezińska, *IV Sympozjum Historii Farmacji w Suchedniowie*. „Farmacja Polska” 1994, R. 50, nr 14, s. 680–683.
- ²⁹ J. Szewczyński, *XV Naukowy Zjazd Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego („Postępy nauk farmaceutycznych”*, Warszawa 23–24, 10.1992). „Farmacja Polska” 1993, R.49, nr 1, s. 15–19.
- ³⁰ Por. relacje z tych wyjazdów autorstwa J. Brzezińskiej, *Śladami historii aptekarstwa*. „Farmacja Polska” 1993, R.49, nr 17, s. 22–24.
- ³¹ Wytrwałym kronikarzem wydarzeń jest Jadwiga Brzezińska, opisująca działalność Zespołu w licznych relacjach i sprawozdaniach. Poza wymienionymi już pozycjami informacje te zawarte są m.in. w następujących publikacjach: J. Brzezińska, 1) *Z Zespołu Sekcji Historii Farmacji PTFarm.* „Farmacja Polska” 1991, R.47, nr 11, s. 713–716; 2) *Z Zespołu Sekcji Historii Farmacji*. Tamże 1992, R.48, nr 5–6, s. 401–404; 3) *Zespół Sekcji Historii Farmacji*. Tamże 1994, R.50, s. 923–925.
- ³² XXX Congressus Internationalis Historiae Pharmaciae. Praga 1991; XXXI Congressus Internationalis Historiae Pharmaciae. Heidelberg 1993 oraz kolokwia: Colloque Internationale. La presse pharmaceutique dans le monde de sa naissance a 1840. Paris 1990; 2nd European Colloquium on Ethnopharmacology (ESE), 11th International Conference on Ethnomedicine (EGEM). Heidelberg 1993: Medicines and Foods: The Ethnopharmacological Approach.

- ³³ Por. B. Wysakowska, *Bibliografia analityczna polskiej historii farmacji 1990–1994*. Maszynopis (przygotowany do druku).

The Output of Polish Pharmacy in the Polish Circumstances of 1990 – 1994

SUMMARY

The history of pharmacy was formed in Poland as an academic discipline after 1945. The author describes the achievements of that field during the last 5 years and refers to its earlier institutional forms (sections, museums), while indicating the changes that took place in it; she discusses its research problems and new historiographical trends, as well as the social scientific work which is concentrated in various associations. The study is concluded by a summary entitled "The characteristic features of the history of pharmacy in the years 1950–1994".

Towards the end of 1994 the general structure of this branch of science consisted of two types of institutions: 1) The independent Department of the History of Pharmacy Institute of the History of Science at the Polish Academy of Sciences, and 2) sections of the history of medical sciences at 9 medical academies at which pharmacists are also working. At most of those institutions courses in the history of pharmacy are held (30 hours). There are also museums: in Cracow including 20 000 items, a library consisting of 8 000 books and archives – in Warsaw and a new-founded one (in 1989) in Poznań. Apart from that there are two museums at the pharmaceutical faculties at medical academies in Łódź and Wrocław. One can also regard as a sort of museums ancient chemist's shops and exhibitions (two new ones have been opened in Włocławek and near Chęciny).

The lines of study in the historiography include: the history of pharmacy, biographies, pharmaceutical sciences, natural and synthetic drugs, education, scientific institutions, industry and cooperatives, museums and the craft of pharmacy, military pharmacy, history of pharmacy as an academic discipline, as well as methodology. Recently a new line has appeared in Polish historiography – the history of ethnopharmacy and closely related to it, also new, the history of man's ecology from the point of view of the drug science and phytotherapy. Both lines are represented at the Institute of the History of Science and are published mainly in the series "The History of Natural Drugs", its editor being Barbara Kuźnicka. During the last five years volumes III and IV have appeared. Quite considerable is the number of publications on the period under discussion (in 1995 a bibliography will appear describing the years 1990–1994). Apart from the papers published in journals there appeared also 18 separate items – books and booklets.

There has been an intensive development of social scientific movement in this particular field: mainly in the historical section of the Polish Pharmaceutical Society and in the Polish Society for the History of Medicine and Pharmacy. 7 Symposia in the history of pharmacy have been held. Both home and foreign congresses have been well-attended by our researchers. Progress has also been made in the area of educating new cadres. 6 doctorates have been conferred, and 1 docent's degree. 2 persons became professors.

As regards international cooperation mention must be made of the participation of Polish pharmacy historians in symposia abroad and world congresses, at which also ethnopharmaceutical subjects were dealt with. Three professors are among others members of the supreme world organization (W.W. Głowacki, B. Kuźnicka, W. Roeske): Académie Internationale d'Histoire de la Pharmacie.

The future development of the history of pharmacy in this country depends upon the formation of independent establishments (sections) at all medical academies as these will ensure the formation of new cadres in the field of the history of pharmacy.